

BOHUMIL MARČÁK

REPORTÉREM RANĚNÉHO MĚSTA

Květen 1945. Na prahu dne je konec druhé světové války. Brno bylo osvobozeno již 26. dubna, na řadě míst se však bojuje ještě začátkem května. V Brně začíná vycházet denní tisk: Čin, Národní obroda, Rovnost, Slovo národa.¹ Všechny čtyři tituly mají hlavní redakci v Brně. Lidové noviny vyjdou později, již natrvalo jako pražský list s brněnskou mutací. V ulicích Brna jsou snad na každém kroku stopy posledního válečného zápasu. Dvoustránková vydání deníků zůstávají dodnes věrným obrazem situace. Město potřebuje zmobilizovat všechny možné síly k obnovení normálního života. Noviny pomáhají. V brněnských redakcích se setkáváme většinou se zkušenými redaktory, kteří v čase okupace obstáli a mají právo se vrátit do redakce, zůstat u svého redakčního stolu. Redakci Rovnosti tvoří v květu 1945 převážně mladí anebo mladší lidé, kteří se noviny teprve učí dělat. Na dvoustránkové Rovnosti patří od první chvíle k nejfrekventovanějším iniciály O. M., tak se na hojném počtu příspěvků opakovaně podepisuje Oldřich Mikulášek. Stal se doslova reportérem raněného města. Píše kurzivy, sloupky, denní zprávy, články, noticky. Zdá se, že je všude, kde se něco děje. Tato studie si klade za cíl sledovat jeho žurnalistickou cestu právě v onom májovém měsíci 1945, jít po stopách reportéra a redaktora. Mikuláškovy iniciativy nejsou jen snahou pomoci městu, se kterým prožil válečné strasti (o takovou pomoc usilují redaktoři všech čtyř deníků). V poválečné redakci Rovnosti patřil k nejzkušenějším. Měl za sebou řadu let novinářské praxe. 1933-37 byl sportovním redaktorem přerovského deníku Obzor.² Od r.1937 pracoval v Lidových novinách. S legendárním šéfredaktorem Arnoštem Heinrichem se přirozeně již nesetkává, nachází však jeho stopy.

-
- 1 ČIN, zemský orgán čs. sociální demokracie. NÁRODNÍ OBRODA, deník čs. strany lidové. ROVNOST, deník komunistické strany. SLOVO NÁRODA, deník čs. strany národně – socialistické. Vycházely od 8., ev. 9. května. Svobodné noviny, navazující na tradice předválečných Lidových novin, vyšly 23. května 1945, tištěny sice v Brně, jako mutace pražského listu. Dosud byly vydávány v Brně.
- 2 Někdy bývá Obzor uváděn jako časopis. Byl to deník a Oldřich Mikulášek v jeho redakci získal docenění hodné redakční zkušenosti, které lze získat právě jen v menší redakci.

Pracuje vedle Bedřicha Golombka a jiných z Heinrichovy družiny. Heinrichův odkaz v skrytu redakční duše žije v Lidových novinách i za nacistické okupace. K 50. výročí založení Lidových novin vychází půvabná knížka Bedřicha Golombka *Dnes a zítra*, odvážně připomínající Heinrichův odkaz.³ V Lidových novinách O. Mikulášek setrvává do dubna 1945, poté přijímá místo v redakci Rovnosti. Škola, kterou si z předchozích let nese na nové pracoviště, je patrná už v respektu k tradičním žánrům „Lidovek“. Hned první číslo Rovnosti z 8. května (zřejmě se podílel na jeho přípravě) přináší Mikuláškův sloupek Brno ožilo: „Salvy, žhavějící vzduch, detonace hýbající zemí, domy i osudy lidí, utichly. Už nedoléhá do osvobozeného Brna hluk vzdálivší se fronty a dým, který stoupá pokojně z komínů, je smírný, nehrozí zaclonit oblohu, otevřenou a jasnou jako naše budoucnost [...]“⁴ Budoucnost je prozatím v nedohlednu. V této chvíli je třeba odstraňovat škody napáchané válkou. Mikulášek volá lidi k účasti na obnově raněného města. Každý na své místo, to je myšlenka, která se v textech podepsaných O. M. opakuje. „V těžkých a svízelných dobách se nejlépe ukáže, kdo je na svém místě. Nestačí čekat, až nás někdo postrčí a postaví na místo, kde teprve zabereme. Nade vše potřebná je samostatná podnětnost a rozhodnost k dílu obnovy.“⁵ V květnu přináší Rovnost ještě dva Mikuláškovy sloupky. Shledání po šesti letech vypráví o setkáních s těmi, kteří se vracejí domů z exilu, ze spojeneckých a československých zahraničních jednotek, z koncentračních táborů.⁶ Třetí sloupek apeluje na dárce krve pro raněné sovětské vojáky. Titul Mírová fronta nám dnes zní poněkud inflačně. Koneckonců byl by v jistém smyslu opotřebovaný již u Čapkova redaktora Vašátka. Jiný je ovšem autorův text. „Země celé Evropy jsou napojeny krví, tím nejdrahocennějším statkem každého národa. A nejen země, i řeky, zvláště ty veliké, široké a volné, jež protékají Sovětským svazem, se zabarvily do krvava. Živel se smísl s živlem, a kdyby se všechna ta prolitá krev, odplavená do moře, rozbouřila, zvedlo by se hrozivé vlnobití volající o pomstu. Řeky tečou dál, pročistily se a sbírají svou sílu už jen z dešťových pršek a pramenišť. Příroda je nenechá vyschnout a v stálém koloběhu pouze proměňuje živel, omlazuje jej, aby s novou dravostí začínal znovu a znovu svou nekonečnou pouť. Ani člověk člověka nenechá a nesmí nechat zahynout, toho člověka, který nasadil svůj život na jeho záchranu. I v tom je zákon přírody, kterému lidé podléhají, že dáváme těm, kteří dávali nám, jako řeky v štědré deltě svým ústím spěchají odevzdat daň moři.“⁷

Mikulášek přejímá základní atributy lidovkářského sloupku, specifikovaného právě Heinrichem: „Sloupek, to mělo být něco časového jako úvodník, ale leh-

3 Vyšla v Knihovně Lidových novin v roce 1944. Zůstává dodnes aktuální literaturou k tradicím českého denního tisku. Mimo to je také ukázkou autorovy schopnosti obelstít cenzuru, která nedovolovala připomínat osobnosti, jako byl Karel Čapek. Čapek tam skutečně není jmenován, jeho přítomnost však dýchá snad z každé stránky Golombkovy knížky.

4 Rovnost 8. května 1945, str. 1, č. 1.

5 O. M.: Všichni na svá místa. Rovnost 11. května 1945, č. 45, str. 2.

6 Oldřich Mikulášek: Shledání po šesti letech. Rovnost 13. května 1945, č. 6, str. 2.

7 Oldřich Mikulášek: Mírová fronta. Rovnost 16. května 1945, č. 8, str. 1.

čoho, živějšího a vtipnějšího, než byl úvodník. A mělo to být něco pružnějšího a modernějšího než beseda, řekněme fejetonový úvodník nebo časovější beseda.“⁸ Tematika Mikuláškových sloupků skutečně souvisí s hlavními tématy dne. Sloupek je v Rovnosti umístěn do čtvrtého sloupce první strany, jako tomu bylo v Lidových novinách, je tu i totožnost typu písma – kurzivy. (Popravdě řečeno, fenomén Lidových novin je různě patrný i v jiných denících.)

Důležitou řadu tvoří Mikuláškovy zpravodajské texty z manifestací a klíčových politických událostí. Referuje o očekávané, avšak neuskutečněné návštěvě maršála Malinovského: „[...] Suchá zpráva, že maršál nepřijede, vylidnila ulice jako na povel a městské průduchy vymřely. Zadržela z nich skoro mrtvota nedělních odpolední pod vývěvou májové oblohy. Ale jen na čas. Ke čtvrté se daly na pochod davy z předměstí a z nejbližších končin se sbíraly prameny lidu, až se slily v proudný tok, mířící odevšad na Zelený trh. Na 17. hodinu tam byl svolán projev českého brněnského lidu na oslavu ukončení války a na oslavu vítězství nad nacistickým Německem. K místu, kde se za celých bědných šest let neshromáždilo manifestačně české obyvatelstvo a jen jedinkrát tam bylo nahnáno, aby po sobě plivalo, směřovaly nyní kročeje desetitisíců Čechů. V průvodech s kapelami, se standartami a se skandovaným provoláváním hesel, vskutku cítěných a prožívaných, s prapory svobody a odznaky národní příslušnosti se sunulo obyvatelstvo – s radostí na tváři, s duhou v očích a se srdcem na štítě i na rtech.“⁹

V květnu navštívil Brno prezident ČSR Edvard Beneš. Mikulášek je jedním z novinářů, kteří ho doprovázejí. O prezidentově návštěvě píše dvakrát. Ve středu 12. května přináší Rovnost Mikuláškovu rámcovou zprávu k prezidentově příjezdu¹⁰ a v následujícím čísle popisuje triumfální hold města hlavě státu pod titulem *per extensum* Český národ slibuje: Zůstaneme věrni.¹¹

Zastavme se u Mikuláškovy výrazové aktualizace: „detonace hýbající zemí,“ „mrtvota nedělních odpolední,“ „městské průduchy“, „proudny tok,“ „smírný dým,“ „směřující kročeje.“

A neschází tam z básníkových erbovních slov to nejvýznamější – krev, v monumentální metaforické podobě. Mikuláškovy texty se vyznačují neotřelostí popisu. Mikulášek dává zářit slovu v jeho lesku a leposti, jak to o sloupcích napsal Karel Čapek.¹² Ta příprava slova, charakteristiky, metafory, hledání výrazu, to jsou znaky, nejen sloupků blízkých literárnímu řádu, ale i Mikuláškových zpravodajských textů. (V tehdejší novinách vycházely k závažným událostem dvě zprávy – redakční a oficiální zpráva ČTK; přímo se tu nabízí samostatná

8 Viz Helena Korecká: Postavení a význam sloupku v kontextu Čapkovy tvorby. Česká literatura XVI, 1968, str. 453.

9 O. M.: První svobodná manifestace města Brna. Rovnost 11. května 1945, č. 4, str. 1.

10 O.M.: České Brno uvítalo svého presidenta. / Nadšené přijetí v osvobozeném hlavním městě Moravy. Rovnost 12. května 1945, č. 5, str. 1.

11 O.M.: Český národ slibuje: zůstaneme věrni. Rovnost 13. května, č. 6, str. 1.

12 Karel Čapek: *Sloupkový ambit*.

studie o zpravodajských textech v novinách. Zpráva je zprávou, shrnuje fakta, názor je přenecháván článkům, úvodníkům a jiným vhodným žánrům. Zpravodajský jazyk se přitom vyznačuje výrazovou automatizací, podle schopnosti autora, jindy podle oficiálnosti zprávy.)

V bohatství zpravodajské tematiky se v Rovnosti setkáme s Mikuláškovým líčením osvobození několika míst, mj. rodného Přerova.¹³ Psal také o prvních svobodných dnech v Třebíči¹⁴ a ve Velkých Pavlovicích.¹⁵ Historik v těchto textech možná najde nejednu nepřesnost. Na okolnosti, za kterých zprávy vznikaly, nás upozorňuje jiný Mikuláškův text: „Posluchači rozhlasu si jistě povšimli zajímavých oznámení, že ten a ten občan pojede toho a toho dne do Prahy, Chotěboře, Příbramě, Plzně nebo Přerova a je ochoten vzít s sebou dopis nebo zprávy od ostatních Brňanů. Takto se nouzově vyřizuje pošta [...]“¹⁶ Oldřich Mikulášek je také jedním z prvních novinářů, kteří píší o partyzánském hnutí. Je přitom zajímavé, jaký úhel pohledu volí.

V Rovnosti zavádí první poválečné soudní zpravodajství. Píše o prvních přelíčeních u lidového soudu. Hrdelní rozsudky a celá závažnost potrestání kolaborantů a zrádců vyžaduje věcný text o soudních jednáních, vině obžalovaného a vynesení rozsudku. V souvislosti s lidovými soudy nemůžeme přece jen minout Mikuláškovu červnovou poznámku, adresovanou těm, kteří se diví, proč Němcům, zrádcům a kolaborantům dovolujeme obhájce. Protože – odpovídá naléhavě Mikulášek, „lidový soud u nás nebyl ustaven proto, aby kopíroval německou ‚justici‘, nýbrž aby byl dán průchod skutečné spravedlnosti.“¹⁷ Bylo to řečeno v pravou chvíli. Je zde patrná autorova žurnalistická odpovědnost, respekt vůči zákonu, ale i odvaha postavit se proti samozvaným soudcům.

Život v obrozujícím se Brně, chuť lidí žít a pracovat, zachycují krátké kurzivy shrnuté pod titulek Zrcadlo těchto dnů. Ty drobné postřehy psali snad všichni členové redakce, bohatě Oldřich Mikulášek. Je zde opět bystrým pozorovatelem, zachycujícím mnohdy to, co nám uniká. Kde zůstává básník? Prozatím chodí ulicemi Brna a píše jeho kroniku. Někde v prostoru dynamického času zároveň dozrává první básnickova poválečná sbírka veršů z let 1942 – 1945 *Podle plotu* (1946), s dotykem květnových dnů nejzřetelnějším v básni Brno 26. dubna 1945. Záhy poté vycházejí *Pulsy* (1947) s datovaným Rozhovorem bláznů (květen 1946). Reminiscence uplynulého času temna a hrůz nacházejí své místo v poválečných verších básníka („Hlava nazad, bez a sad / a úpění a steny, / které větev zná. / Větev, na níž se věší. / Větev, pod níž se vzpíná / váš život prudčej, prudčej umírat. / Do dna. Do bezedna.“¹⁸

13 O.M.: Jak Přerov povstal. Rovnost 13. května č. 6, str. 2.

14 O.M.: Hladké osvobození Třebíče. Rovnost 16. května 1945, č. 8, str. 2.

15 O.M.: Nedotčený vinný kraj. Rovnost 18. května 1945, č. 10, str. 2.

16 O.M.: Posluchači rozhlasu si jistě povšimli... (Zrcadlo těchto dnů.) Rovnost 18. května 1945, č. 10, str. 1.

17 O.M.: Lidé se diví. Rovnost 9. června 1945, č. 28, str. 2.

18 Oldřich Mikulášek: *Pulsy*. Praha 1947, str. 37.

„Kulturní obzor“, zárodek budoucí skutečné kulturní rubriky, obsahuje většínou informativní zprávy z kulturního života. Již v první polovině května se v Rovnosti setkáme s prvními přílohovými stranami. Za nejzávažněji koncipovanou považují nedělní přílohovou stranu z 27. května. Přináší verše Ivana Blatného (Květen 1945), Oldřicha Mikuláška (Za nový svět), sloupek Čestmíra Jeřábka (Víš, koho popravují, tati), prózu kpt. Fr. Mastného (Partyzáni na zboj do údolí). Autorem kresby je František Kaláb. Mikulášek uvedené verše do prvních poválečných sbírek nezařadil. To už je čas, kdy se začíná věnovat především kulturní rubrice, což neznamená, že přestává být zpravodajem či reportérem. Ještě řadu týdnů se prezentuje květnovou aktivitou. Redakce Rovnosti měla tenkrát sídlo v druhém patře budovy na rohu dnešní Rašínovy a Solniční ulice. Z redakčního patra se vystupovalo po točitých schodech do sazárny. Už na těch schodech, nejdříve jakoby z dálky, bylo slyšet „jak matričky padají,.. matričky žluté jako listí“.¹⁹ V sazárně se Oldřich Mikulášek setkával s Richardem Blankou, metěrem Lidových novin. Byl to onen pan Blanka, jak se mu v sazárně obecně říkalo, kterého oslovil Rudolf Těsnohlídek v posledním rozhlásku.²⁰ Do budovy na rohu Solniční a (dnes) Rašínovy ulice, kde bývala před válkou Rohrerova tiskárna, se nyní chodilo za Mikuláškem. Návštěvníky si můžeme přiblížit podle autorství článků v Rovnosti. Psal tam Ivan Blatný (patřil v prvních poválečných měsících ke kmenovým návštěvníkům), Jaromír Tomeček, Karel Kapoun, J. B. Svrček (výtvarný teoretik), Jan Racek (hudební vědec), malíř František Kaláb ad. Ludvík Kundera vypráví: „Stanul jsem totiž – hádám někdy v létě 1945 – před Oldřichem Mikuláškem jakožto před kulturním redaktorem Rovnosti, a to s básničkami v ruce [...] po vstupu do místosti, neboť nebylo nikoho vidět, jen hlas vybízel pokročit dále [...] Poté, co jsem tedy poněkud pokročil, odhalil se mi pohled na dnes už málem muzeální redaktorský stůl opatřený rozložitou balustrádou – nevím, jakým přílehavějším slovem tuto prazvláštní nadstavbu charakterizovat – tedy balustrádou plnou přihrádek a záskoků a ze všech těch přihrádek, zásuvek a regálů vyčuhovaly rukopisy.“²¹ V této dvojdílné místnosti, na levé straně byla část jakéhosi archivu, se debatovalo o poezii, tam nosili mladí adepti své verše, tam generace zralých tvůrců hledávala řešení. Bylo tu otevřeno pro každého, kdo měl co říci a uměl to napsat. Mikuláškův cit pro poezii je mj. doložitelný prezentací veršů do té doby neznámého autora – Jana Skácela.²² Mikulášková kulturní rubrika rozeznává, kdo a co do literatury a umění patří. Přímo do redakce vstupují (v různém časovém rozpětí) Ivan Kříž, Ludvík Kundera, Josef Kainar, Jan Skácel. Zdá se, že stále je tu ještě čas nadějí. Neuplyne však dlouhá doba a Oldřich Mikulášek

19 Oldřich Mikulášek: Matričky padají. Tamtéž, str. 58.

20 Rudolf Těsnohlídek, V.M.M. – Onen svět. O tomto rozhlásku podrobněji píše Bedřich Gombek ve vzpomenué knížce *Dnes a zítra*. Str. 209. Richard Blanka v Lidových novinách zalamoval stránku, na které býval zařazen rozhlásek.

21 Ludvík Kundera, *Řečiště*. Str. 92. Rovnost, Brno 1993.

22 Rovnost 28. 6. 1945. K textu prvních Skácelových veršů v Rovnosti viz Jan Skácel: *Květy z nahořklého dřeva*. Uspořádal Jiří Opelík, Praha 2000.

z redakce Rovnosti odchází. Zanedlouho poté jsou z redakce propuštěni Ludvík Kundera, Jan Skácel a několik dalších redaktorů.

Epizoda Oldřicha Mikuláška z května 1945, jak již bylo řečeno, rezonuje v autorově básnickém tvorbě, ale to je téma pro literární studii zaměřenou především k básnickému dílu. Cílem naší sondy je Oldřich Mikulášek – reportér a redaktor v květnu 1945, v čase prvních kroků poválečné žurnalistiky. Naznačil, že redaktorská práce není jen zvládnutí zpravodajských schémat, ale také tvorba, naplněná úctou k mateřštině.

ALS REPORTEUR EINER VERLETZTEN STADT

Der Autor weist auf die Rolle Oldřich Mikulášeks im Laufe des ersten Monats nach der Befreiung von Brünn hin. Der Dichter wurde zum Reporteur und nahm die Atmosphäre von Brünner Straßen und Plätzen auf. Er verfaßte kurze Notizen und bemerkenswerte, thematisch vielfältige Feuilletons. Er sammelte Nachrichten aus den befreiten Orten. In der Zeitung Rovnost informierte er über den Besuch des Präsidenten der Republik, dr. E. Benešs, in Brünn, den er während dessen Aufenthalt in Brünn als Journalist begleitete. Die Studie befaßt sich zugleich mit der Situation im journalistischen Brünn und betont die Reichweite von Mikulášeks kultiviertem Stil.